

SLÄKTEN I MAKRISMÅLA PÅ 1600-TALET

Strax söder om kyrksamhället Rävemåla i Älmeboda socken ligger en by som heter Makrismåla. Byn består idag av 3 gårdar och ett antal torpställen. Den största gården är ett före detta kaptensboställe. Den förste kände ägaren av Makrismåla (1562) var Arvid Trolle till Ängsö, sonson till den Arvid Trolle på Bergkvara som blivit känd för sitt godsimperium i Småland under 1500-talet. Så kom under 1600-talet en period då gården brukades och ägdes av bönder. I jordeboken för år 1600 anges "Nils i Mackersmåla" som skriven för gården och 1631 "Hans i Makersmåla". Gården kom att förbli i den bondsläkten fram till en bit in på 1680-talet då Makrismåla blev kaptensboställe för Konga Kompani under Kalmar regemente. Den förste kompanichefen var Johan Bordon. Den siste kaptenen på Makrismåla var Nils Toll som lämnade bostället 1872. Därefter utarrenderade kronan gården fram till 1913 då den såldes och övergick i privat ägo.

Denna berättelse handlar om 1600-talets bondesläkt som ingår som en av de äldsta grenarna av Toramålasläkten. Hans i Makrismåla är således förfader till Ruth Johnsson (Enkler) från Toramåla. Makrismålasläkten under 1600-talet känner vi framförallt genom domboksprotokollen som skildrar hur man ständigt möts inför tinget i inbördes strider eller i tvister med andra sockenbor.

HANS I MAKRISMÅLA

Gift med KARIN

-
- 1) NILS HANSSON i Makrismåla f 1603 d 1692
 gm ELIN MATTESDOTTER från Boamåla f xxxx d 1687
- a) MÅNS NILSSON f 1623 d 1710
 gm 1:a ggn KIRSTIN TOFWESDOTTER från Svartabäck
 gm 2:a ggn GERTRUD MÅNSDOTTER från Bastanäs
- b) GUMME NILSSON f 1630 d 1695
 ogift
- c) GISE NILSSON f xxxx d 1682
 gm INGIERD NILSDOTTER f omkr 1654 d xxxx
- d) MATTES NILSSON f 1642
 gm SARA BÖRGESDOTTER
- e) INGRID NILSDOTTER
- f) KIRSTIN NILSDOTTER
- 2) SVEN HANSSON i Germundemåla
- 3) ELIN HANSDOTTER

Hans i Makrismåla

Om Hans vet vi att han var nämndeman vid tinget och att han som åbo brukade gården själv. Han betalade räntan (arrendet) för gården till länsmannen Erik i Korrö som hade denna i förläning för sin länsmanstjänst. I jordeboken för år 1656 omtalas Hans och hans hustru Karin som sjuka,

utgamla och förklamade. Deras äldste son Nils var född 1603 och Hans bör därför vara född en bit ner i 1500-talet.

Nils Hanssons arvstvist med svågern

Den första Makrismålaprocessen som domboken har att berätta om gäller en tvist mellan Nils Hansson och hans svåger Sven Mattesson i Boamåla då vid oktobertinget 1659 Nils gör gällande att han inte fått ut lösarvet efter svärfaderns död. Anspråket gäller kalvar, får, koppar, silver och en halv gårds årsvärde, men Sven lyckas övertyga rätten att Nils redan fått sin rättmätiga del. Några silverskedar som omstritts bevisade Sven att han köpt i Ronneby. Och rätten befriade Sven för vidare åtal i saken.

Nils Hanssons tvist om gården med brodern Sven

En långvarig och för parterna kostsam strid uppstod mellan Nils och Sven om gården i Makrismåla. Nils äger gården men Sven vill inlösa hälften. Sven åberopar därvid en lag som säger att en skattegård skall ägas av den som var närmast släkt med den senaste ägaren. Eftersom Sven och Nils var bröder var de lika nära släkt och kunde därmed göra gällande att få köpa halva gården var. Det var mycket vanligt att bördsrätten åberopades i köpehandlingar.

Från tinget 20 maj 1665:

"Kom för rätten Sven i Germundemåla och av rätten tjänsteligen begärade att få lov och tillstånd att inlösa halvparten Makrismåla skattegård med sin broder Nils ibidem boandes, och efter rätten prövade hans begäran vara skälig, såsom de äro köttslige sambröder, så äro de ock lika när bördemän och därför tillåtes Sven i Germundemåla inbörda halva Makrismåla obehindrat med sin broder Nils ibidem."

Rätten ger således Sven tillåtelse att inlösa halva gården åt sig. Men trots domen kom inte någon uppgörelse tillstånd mellan Nils och Sven utan de kom efter upprepade förlikningar att ständigt strida sinsemellan. Förhållandet mellan Nils och Sven blev så bittert att rätten befarade att de båda skulle mörda varandra. Från tinget 12 januari 1666:

"Kom inför rätten ärlige dannemän Nils i Makersmåla och Sven i Germundemåla, bägge bröder, och nu som ofta tillförrende tvistande om Makrismåla skatterätts inlösande, så ehuru väl de tre eller fyra gånger äro ... både muntligen och med handsträckning och eljest skrifteligen förlikte och förenade." "... oaktades så många förlikningar och vite, så omkullslå de den ena förlikningen efter den andra och förmedelst bägge deras barns enträttanhet och envishet å båda sidor åstunda och sträva efter att behålla bemälte Makrismåla stridiga gård, och alltid ligga de uti inbördes hat, träta och kiv så länge de leva och befruktandes de mörda varandra inbördes: förty Nils i Makrismåla inlöste skatterätten sin broder ovetandes och honom förledde med söta ord."

För att få slut på stridigheterna beslutar rätten att den senaste förlikningen som gjordes i landshövdingens hus i Växjö skall ligga fast. Den innebar att Nils behåller ensam gården och

"giver sin broder Sven i Germundemåla 40 daler silvermynt att han avstår vidare därpå åtala och kvälja."

För att de upphävt förlikningarna åläggs både Nils och Sven att lämna var sin ox. Nils skall ge en halv ox till de fattiga och en halv till kyrkan. Sven ger av sin ox ena halvan till Växjö hospital och den andra till tingsstugans reparation. Slutligen fick Nils böta 3 daler för domkval. Domen avslutas med att Nils och Sven

"vare nu härefter åtskilda i detta trätomål".

Det skulle emellertid visa sig att tingsrättens förhoppning om att det nu skulle vara slut på striden var förhastad. Nils kom vid oktobertinget 1667 med skriftliga inlagor som visade att fadern Hans aldrig hade skatterätt till gården utan var endast åbo och att Nils köpt gården av dess egentlige ägare prästen Aron Petri i Madesjö. Detta gjorde ju att Sven inte längre kunde åberopa

bördsrätten. Sven åberopar nu i stället tidigare domar och den uppgjorda förlikningen och anser dessa ändock skall gälla. Rätten måste emellertid konstatera att den tidigare domen inte kan förbli gällande och man sökte en ny förlikning.

Men Nils och Sven skulle aldrig förlikas. När tvisten ånyo kom för tinget hade Sven dött och i hans ställe framträdde änkan Ingrid och hennes barn och bland dem sonen Per Svensson. Vid detta tillfälle kom man till en slutlig förlikning.

Från tinget januari 1669:

"att profossen tillställer honom Nils 12 daler eller dess värde av de utpantade saker från hustru Ingrid, och därmed skall all deras tvist om hemmanet alldeles vara dödad och ändad, så att ingen därpå mer yrkar och talar vid 20 dalers vite. Skall ock Per Svensson vid samma straff icke överfalla sin farbroder Nils med ord eller gärningar, vilket parterna till evärdiga tider sig efterträta."

Detta blev således domboksprotokollens sista notering rörande striden om Makrismåla gård. Men på tinget skulle slakten alltjämt ha en mötesplats för att lösa andra tvister, sinsemellan eller med andra sockenbor.

Nils Hansson blev således 1669 oomtvistad ägare till Makrismåla men omkring 1680 då han således var 77 år gammal hade han överlåtit gården till äldste sonen Måns. Måns var då gift med sin andra hustru Gertrud Månsdotter från Bastanäs. På gården bodde också mellansönerna Gumme och Gise samt yngste sonen Mattis. Gumme var ogift och skulle så förbli. Gise var gift med Ingierd Nilsson.

Nils Hansson inför tinget för slagsmål

Vid tinget 1677 står Nils i Makrismåla tilltalad för att ha varit i slagsmål och för att ha tilltvingat sig 9 marker silvermynt för en kedja.

"Kom för rätten hustru Sigrid i Bungamåla anlagandes Nils i Makrismåla för det han hennes salig man Gumme i Bungamåla skall hava slagit och han därefter sjuknade och förmedelst annan tillfällighet död bliven, till vilket slagsmål Nils alldeles nekar. Hustru Sigrid berättar att Nils i samma gård tvingade av hennes man 9 marker silvermynt för en kedja och då han hemkom var han slagen och sade sig fått så mycket han behövde och att en människa hans kropp fördärvat, den han inte ville nämna."

Sigrid menade att Nils var gärningsmannen, men han nekar ihärdigt. Inga vittnen kan uppbringas och Nils frias därför genom att han får så gott erkännande för sitt leverne och sin vandel.

"Nils i Makrismåla begärde skottsmål av nämnden och allmogen som honom känna, huruledes han sig förhållit haver. Vilka alla gav honom gott lovord om sitt välförhållande och stilla leverne." --- "Nu såsom Nils i Makrismåla gott skottsmål gives och ingen med skäl eller vittnen honom detta slagsmål bevisa kan, ej heller salig Gumme för sin själasörjare eller någon annan på sitt yttersta honom det tillvitt haver. Alltså varder han ock därför befriad till dess Gud tackes det vidare uppenbara."

Gumme Nilsson återkräver utlånta pengar

Gumme Nilsson synes ha varit mycket förmögen om man betänker att han lånat ut inte mindre än 168 daler till länsmannen Joen Eriksson i Korrö. Emellertid lånade han ut pengarna utan skriftligt skuldbrev och länsmannen dog och det blev svårigheter att få tillbaka pengarna av änkan.

Från tinget 6 juli 1675:

"Gumme Nilsson i Makrismåla fordrar av salig länsman Joen i Korrös änka hustru Märta Gudmundsdotter 168 daler lånta pengar för pass 3 år sedan med dess intresse 8 pro Cento. Hon nekar sig veta av detta lån. Hennes salig man blev död vid pass 14 dagar efter nyåret. Gumme berättar penningarna vara tagna till låns i hans hus i Makrismåla, närvarande

fadern Nils Hansson, bröderna Gise och Måns samt systerson Matz Andersson och Matz i Lekaremåla, som inkom sedan pengarna vore uppräknade, vilka alla med en mun instämde sant vara, det Gumme berättar. Säger ock Gise sig hava sett och läst i länsmannens bok, det han annoterat gälden."

Änkan uppvisar till sitt stöd länsmannens böcker som inte har någon notering om lånet. Dessutom visar hon upp skuldbrev som hennes man utfärdat och som hon efter hans död inlöst - hon vill därmed visa att han var van att skriva ut sådana handlingar. Bägge parter inkallar vittnen för att stödja sin sak. Gumme får till slut "skottsmål"

"Nämndemännen och allmogen giva Gumme gott skottsmål, icke troende annat än han talar sanning. Ingav ock Sven Mattsson i Boamåla attest, vari han bekänner att salig länsman sade i hans stuga, att han var skyldig till Gumme 8 tjog daler, det han vid sin salighet vill betyga."

Rätten önskade då höra änkan under ed vilket hon emellertid inte ville gå med på. Målet uppskjöts till tinget 1675 då Gumme och hans edgärdsmän avlade ed. Änkan ville därefter påstå edgärdsmännen för jäviga dock utan att kunna ge skäl därför. Tinget dömde

"att hustrun Märta, salig länsman Joen i Korrös änka, skall betala till Gumme i Makrismåla 168 daler silvermynt till nästkommande Helgomässtid."

Mattis Nilsson inför tinget för slagsmål

Mattis har nog varit hetlevrad av sig och står tilltalad vid tinget för att ha slagit sin svägerska Gertrud och förstört hennes bohag.

Från tinget 27 oktober 1681:

"Sakfördes Mattis i Makrismåla för 2 fulsår som han slagit hustru Jertrud Mond:r till 20 marker vardera och därtill 2 kötsår 6 marker st. och för nidingswerk emot henne och slagit hennes boting och spinnrock sönder 40 marker. Och efter hon är hans broders hustru skall han gifwa 3 dlr och 2 kannor wijn till de fattige derfore."

Om Mattis kan också berättas att han vid ett tillfälle blev anklagad för att vara onykter i kyrkan. Han var vid det tillfället över 60 år gammal och det var måhända hans ålder som då räddade honom från straff:

"Mattes i Makrismåla frikännes för den misstanke att hava varit drucken i Älmeboda kyrka, som han varit angiven före, efter pastor med sin attest av den 13 juni 1704 med fjärdingsman Erik i Vitahult betyga att slikt icke annorledes ernas kunnat än han stapplade litet som av dess ålder och darrande skett, men ej drucken varit."

Gise Nilsson mördas

Gise och hans hustru Ingierd var sedan länge bosatta på gården som ägdes av brodern Måns. Men 1680 köper Gise 1/4 av Måns och 1681 köper han ytterligare 1/4. Bröderna Måns och Gise äger nu således vardera en halva av Makrismåla. På gården bor också de båda andra bröderna Gumme och Mattis. Vi känner inte närmare motiven för de händelser som ledde fram till att Gise blev dräpt hemma på sin gårdsplan söndagen efter midsommar 1682, men redan två veckor före midsommar hade man fått besök av Måns i Läppamåla som uppenbarligen var ovän med gårdsfolket. Han hade efter högmässan kommit ridande och stannat till i Makrismåla och enligt tingsprotokollet

"gick in i stugan, talte till Mattes som satt i högsätet, sägandes, du sitter där, i Helvite skulle du sitta, slog med händerna och ställde sig så illa att de måtte fly från stugan."

Det dröjde därefter till söndagen tre veckor senare då återkom Måns i Läppamåla nu tillsammans med sin måg Joen Gummesson. Vad som sedan hände finns i domboksprotokollet noterat i två versioner.

Först enligt Gises bror Gumme:

"Måns med sin måg Joen Gummesson kom ånyo ridandes skriande och sade: 'Nu skall I si edra tjuvar, skälmar och mördare, nu skall I si att jag haver här för eder med mig.' Och när de steg av hästarna gick Gise Nilsson över gården, mötte Måns som inte talte till honom. Gise bad dem gå in då Månses måg Joen Gummesson svarade: 'Kalla du dine hundar in som du plägar göra.' Och efter några växlade ord tog Joen upp kniven och högg Gise i bröstet med, därav han strax föll ned och blev död. Vilket när brodern Mattes, som i storstugan stod och såg det, löp han dit att hjälpa den döde då han även av Joen med kniven utav honom blev stucken. Därefter dråparen tog till flykten och Måns red hem."

Måns i Läppamåla har en något annorlunda version: Måns berättade

"att som deras väg gick där förbi gården stod Gise och bad dem vara välkommen in på en kanna öl. Måns tackade och som de skulle gå in sade Gise: 'Vem haver du med dig, är det Skärsjö-Joen? Ja, den lorten vill jag intet veta av.' Å, sade Måns, han är min måg och folk kalla honom intet så. Gack så Gise till Joen som stod lutad mot hästen. Visste alltså Måns intet förrän skadan var skedder. Låp så Mattes dit att skilja dem åt då han Mattes ock blev stucken"

Eftersom man trots stora ansträngningar ändå inte fått tag i Joen Gummesson synes man av protokollen inte gjort några mer förhör för att utreda omständigheterna kring mordet på Gise Nilsson. Joen återkom aldrig.

Gises skogsböter efterskänkes

På vårtinget 1682 hade Gise Nilsson dömts att böta 11 daler för att ha fällt en ek. Han ålades samtidigt att plantera en ny i stället. Vid augustitinget samma år efter Gises död upphävdes straffet med hänsyn till "dess fattige hustru och barn".

Arvet efter Gise

Efter Gise Nilssons hastiga död 1682 kom sedan brodern Måns att flytta till Bastanäs och Gumme Nilsson tog över Makrismåla. Gise Nilssons änka Ingrid Nilsdotter gifte om sig 1684 med bonden Erngissel Persson i Sibbahult i Långasjö. Arvsskiftet efter Gise drog ut på tiden och så sent som vid hösttinget 1690 inkommer Erngissel och kräver pengar för Makrismåla gård för sin hustrus och styvbarns räkning. Erngissel säger att Gise köpt halva gården (köpen 1680 och 1681) medan från andra parten hävdas att Gise endast köpt stugan och en årsgröda. Målet synes mycket komplicerat genom att man efter tio år försöker klara ut var pengarna till köpet kommit ifrån. Köpet gjordes ju med Måns och han är nu gammal och orkeslös och kan inte höras vid tinget. Rättegången fortsätter vid vintertinget 1691 och sommartinget 1692. På våren 1692 dog så den gamle farfadern Nils Hansson 89 år gammal och på hösttinget 1692 beslöt rätten att när arvet efter Nils skiftas så skall även Erngissels krav på Makrismåla behandlas. Eftersom rätten aldrig mer tog upp dessa frågor får vi anta att man slutligen kom överens utan rättens inblandning.

Gise Abrahamsson för traditionen vidare

I denna skildring är Gise Abrahamsson den siste av Makrismålasläkten. Han är sonson till Gise Nilsson och bonde i Arpemåla och kom att till fullt mått bära släktens kännemärke att ständigt uppträda vid tinget. Om Gise Abrahamsson har det sagts, liksom om hans halvfarbror prästen Nils Sebelin i Reftele, att "han dog mätt av processer och trätor". Minst ett fentiototal mål inför Konga häradsrätt har sitt ursprung om och kring Gise Abrahamsson, mest småträtor mellan honom och hans granne och svåger Sven Mattisson i Arpemåla.

---000---

Ovanstående skildring av Makrismålasläkten är hämtad från:

- Karl Olin: "Makrismålaborna i äldre tider" (Älmebodaboken 1973).
- Alvar Neander: "Makrismåla kaptensboställe och dess innevånare" (Älmebodaboken 1972)
- Karl Olin: Utdrag och renskrift av Konga härads domboksprotokoll